

Women Metaphors in Persian Colloquial Terms

Negar Valipor^{*1}, Behzad Rahbar²

Abstract

Conceptual metaphor is a new field of study in cognitive Linguistics, which has inspired many researchers from all over the world since its introduction by Lakoff and Johnson (1980). It is formed when a generally abstract conceptual domain is perceived via another domain, which is concrete. Conceptual metaphors control various aspects of human life and affect their cultures and actions. Colloquial terms, in every language, are widely used and a rich part of the folklore and a very rich source of conceptual metaphors. The present study aims at studying conceptual metaphors of women hidden in Persian colloquial terms. In this respect, five Persian colloquial dictionaries were used to gather the terms associated with women. The present study was a qualitative and a purposive sampling type. The required data was gathered by library indexing. Having carefully scanned the entries one

Received: 25/02/2024

Accepted: 02/07/2025

* Corresponding Author's E-mail:
behzadrahbar@atu.ac.ir

1 Master's degree in General Linguistics, Allameh Tabatabaei University, Tehran, Iran

<https://orcid.org/0009-0009-2829-688X>

2. Associate Professor, Department of Linguistics, Allameh Tabatabaei University, Tehran, Iran

<https://orcid.org/0000-0002-9275-8251>

Copyright: © 2025 by the authors. Submitted for possible open access publication under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY- NC) license <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>.

by one along with their meanings, the colloquial terms were gathered as well as their meanings, the resource and the page number. They were alphabetically listed. Having excluded the unrelated or repeated items with the same meaning, 910 terms were finally selected. To determine the conceptual metaphor types, Lakoff and Johnson (1980), Lakoff and Turner (1989) and Kövecses (2010) categories were applied. Considering the meaning of each term, its conceptual metaphor was determined and, overall, 24 basic (Mega) metaphor were identified. The resource domain obtained from these metaphors are family, social and occupational relations, status (moral-physical-mental), object (object-goods-tool), ethnicity, plant, food, animal, supernatural beings, color, nature, injury and disease, action, famous person (religious-historical-literary), buildings, weakness, recreational events and game devises, fire, fabric and clothing, place (outside-inside), devil and body limbs. Based on the cognitive role of these metaphors, four types of ontological, structural, directional and image were observed. In addition, there were cases in which two conceptual metaphors were assigned at the same time and overlapped, which are: image-ontological metaphor, structural-ontological metaphor and directional-ontological metaphor. This research will help to know the conceptual metaphors related to women and the widely used fields to describe them.

Keywords: Conceptual metaphor; folklore; colloquial terms; women; source domain; target domain; mapping.

Introduction

Speaking of metaphor, some may be recalled of the traditional definition of metaphor associated with figurative language and literary usage. However, Lakoff and Johnson`s introduction of conceptual metaphor in 1980, a new field of study has been inspired in cognitive linguistics. According to them, all aspects of human life such as

thoughts, actions and culture are governed by conceptual metaphors, which result from our daily life and experiences. A conceptual metaphor is perceiving one concept, generally an abstract one, in terms of another concept, which is concrete. The former is called the target domain and the latter, being the source domain. This is done through mapping characteristics of one domain to another. Lakoff and Jonhson (1980) defined three types of conceptual metaphors regarding their cognitive function: 1) ontological metaphor, 2) orientational metaphor, and 3) structural metaphor. Later, Lakoff and Turner (1989) introduced another type called image metaphors. Finally, Kövecses defined megametaphors in 2010. These five types are the basis for conducting the present study.

Literature review

A massive body of research has been conducted in various languages since the introduction of conceptual metaphors such as common domains involved in mapping or metaphor types in different contexts like literary works. The concept of women as a target domain is one of these studies. Researchers have investigated this domain in various languages and have found source domains such as plants, accommodation, food and animals as source domains regarding conceptual metaphors of women. The present study investigates the types of conceptual metaphors in the context of Persian colloquial terms related or describing women and their source domains.

Methodology

The present study is a qualitative and purposive sampling type. To conduct the present study, data were collected from five colloquial dictionaries. Lakoff and Johnson (1980), Lakoff and Turner (1989), and Kövecses (2010) metaphorical categories were assigned to obtain the metaphor types of the data.

Results

Investigating the colloquial terms related or describing women 24 types of source domains were identified such as food or plants. Regarding types of conceptual metaphors, four types were found: ontological as the most frequent one and image metaphors, structural, and orientational metaphors respectively. In addition, some cases were found to have two overlapping types, hence rendering three mixed types as image-ontological metaphor, structural-ontological metaphor and directional-ontological metaphor.

Conclusion

Conceptual metaphors corresponding to the data show that these concepts are used to speak about women in terms of their human relations such as family or social relations, mental and moral status, and physical appearance.

Reference:

- Lakoff, G., & Johnson, M. (1980). *Metaphors we live by*. The University of Chicago Press.
- Kövecses, Z. (2010). *Metaphor: A practical introduction*. (2nd Ed.). Oxford University Press.

دوماهنامه فرهنگ و ادبیات عامه

سال ۱۳، شماره ۶۴، مهر و آبان ۱۴۰۴

مقاله پژوهشی

ارزیابی استعاره‌های مفهومی زنان در اصطلاحات عامیانه فارسی

نگار ولی‌پور^۱، بهزاد رهبر^{۲*}

(دریافت: ۱۴۰۲/۱۲/۰۶ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۴/۱۱)

چکیده

استعاره مفهومی مبحثی نوین در زبان‌شناسی شناختی است که از زمان معرفی آن از سوی لیکاف و جانسون (1980) تاکنون پژوهشگران فراوانی را به خود جذب کرده است. استعاره‌های مفهومی ناظر بر جوانب مختلف زندگی انسان هستند و بر فرهنگ و عملکرد افراد تأثیر می‌گذارند. اصطلاحات عامیانه هر زبانی بخشی پرکاربرد و غنی در ادبیات عامه گویشوران آن زبان و مبنی غنی از استعاره‌های مفهومی است. پژوهش حاضر با هدف بررسی استعاره‌های مفهومی زنان نهفته در اصطلاحات عامیانه فارسی و انواع آن‌ها انجام شد. بدین منظور، برای گردآوری اصطلاحات عامیانه‌ای که توصیف‌گر زنان هستند از پنج فرهنگ اصطلاحات استفاده شد. پژوهش حاضر از نوع کیفی و به شیوه هدفمند است. اصطلاحات

۱. دانش‌آموخته کارشناسی ارشد زبان‌شناسی همگانی، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران

<https://orcid.org/0009-0009-2829-688X>

۲. دانشیار گروه زبان‌شناسی، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران (نویسنده مسئول)

*behzadrahbar@atu.ac.ir

<https://orcid.org/0000-0002-9275-8251>

Copyright: © 2025 by the authors. Submitted for possible open access publication under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY- NC) license <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>.

ارزیابی استعاره‌های مفهومی زنان در اصطلاحات... نگار ولی‌پور و همکار

مورد نظر به روش فیش‌برداری کتابخانه‌ای و با مطالعه تک‌تک مدخل‌های موجود در این منابع به همراه معنی آن‌ها استخراج و در کنار نام منبع و شماره صفحه و مثال آن اصطلاح، در صورت وجود، به صورت الفبایی فهرست شد. با حذف اصطلاحات تکراری با معانی یکسان، در نهایت، تعداد ۹۱۰ اصطلاح به دست آمد. برای تعیین انواع استعاره‌های مفهومی از دسته‌بندی لیکاف و جانسون (1989, 1980) و کووچش (2010) استفاده شد. استعاره مفهومی هر اصطلاح با در نظر گرفتن معنی آن مشخص و در کل ۲۴ استعاره مفهومی پایه شناسایی شد. حوزه‌های مبدأ به دست آمده از این استعاره‌ها عبارت‌اند از روابط خانوادگی، اجتماعی و شغلی، وضعیت (اخلاقی - جسمی - ذهنی)، شیء (شیء - کالا - ابزار)، قومیت، گیاه، خوراکی، حیوان، موجود ماورای طبیعی، رنگ، مظهر طبیعت، آسیب و بیماری، کنش، شخصیت معروف (مذهبی - تاریخی - داستانی)، ساختمان، بی‌دفاع، رویداد تفریحی و ابزار بازی، آتش، پارچه، مکان (بیرون - داخل)، شیطان و اعضای بدن. براساس نقش شناختی این استعاره‌ها، چهار نوع هستی‌شناختی، ساختی، جهتی و تصویری مشاهده شد. همچنین، اصطلاحاتی بودند که هم‌زمان دو استعاره مفهومی را به خود اختصاص می‌دادند و هم‌پوشانی داشتند که عبارت‌اند از: استعاره تصویری - هستی‌شناختی، استعاره ساختی - هستی‌شناختی و استعاره جهتی - هستی‌شناختی. این پژوهش به شناخت استعاره‌های مفهومی مرتبط با زنان و حوزه‌های پرکاربرد برای توصیف آنان یاری خواهد رساند.

واژه‌های کلیدی: استعاره مفهومی، ادبیات عامه، اصطلاحات عامیانه، زنان، حوزه مبدأ، حوزه مقصد، نگاشت.

۱. مقدمه

تا پیش از معرفی استعاره‌های مفهومی از سوی لیکاف و جانسون در ۱۹۸۹، تلقی سنتی از استعاره آن را به بلاغت، ادب و سخنوری محدود می‌کرد و آن را صنعتی زبانی می‌دانستند. لیکاف^۱ و جانسون^۲ (۱۹۸۰) در کتاب *استعاره‌هایی که باور داریم مفهومی*

نوین از استعاره را به دنیا معرفی کردند. آن‌ها نشان دادند که استعاره کارکردی و رای ادبیات و زیبایی سخن دارد و جزء جدایی‌ناپذیر تفکر، گفتار و رفتار آدمی است چنان که انسان‌ها ناآگاهانه از آن بهره می‌برند و آن را استعاره مفهومی نام نهادند. استعاره‌های مفهومی نه تنها برآمده از فرهنگ و تجربیات بشرد، بلکه حتی سازنده و شکل‌دهنده همان فرهنگ‌ها و تفکرات و رفتار انسان‌ها هم هستند (لیکاف و جانسون، ۱۹۸۰ الف و ب). بنابر تعریف آنان، نظام ادراکی انسان نسبت به دنیای اطرافش ماهیتی استعاری دارد که در کل ناخودآگاه و خودکار (برخلاف استعاره سنتی ارسطویی) است. به طور خلاصه، می‌توان استعاره مفهومی را این‌گونه تعریف کرد که اولاً، متمایز از استعاره سنتی (هاشمی، ۱۳۸۹) است و ثانیاً، استعاره مفهومی زمانی شکل می‌گیرد که با کمک نداشت‌هایی نظام‌مند و هدفمند، بین دو حوزه معنایی متفاوت که بیشتر مواقع یکی انتزاعی و دیگری مادی است ارتباط مفهومی ایجاد می‌شود و یک حوزه به کمک حوزه دیگر تفهیم و درک می‌گردد. این مشابهت‌های مابین دو حوزه و نداشت نظام‌مند بین آن‌ها هستند که امکان چنین درکی را میسر می‌کنند. بدون وجود چنین تناظری، امکان نداشت و مرتبط‌سازی دو حوزه مفهومی مجزا قابل‌تصور نیست (کووچش^۳، ۲۰۱۰، ص. ۴).

اصطلاح عامیانه واحدی زبانی است که در گفتار روزمره و خودمانی به کار می‌رود و عضویت یا هم‌بستگی در یک گروه اجتماعی خاص از ویژگی‌های آن است، کاربرد روزمره دارد، اما مناسب تعامل با افراد غیرصمیمی و غیرهم‌جنس نیست. زبان عامیانه در هر کدام از این گروه‌های اجتماعی، بازتاب‌دهنده سبک کلامی و ارتباطی اعضای آن است و آگاهی از آن لازمه برقراری تعامل با اعضای آن است (حاج‌هاشمی و همکاران، ۱۳۹۶، صص. ۲ - ۳). باتوجه به اهمیت استعاره‌های مفهومی از دیدگاه شناختی و تأثیر

ارزیابی استعاره‌های مفهومی زنان در اصطلاحات... نگار ولی‌پور و همکار

آن بر اندیشه و گفتار انسان، اصطلاحات عامیانه، به‌عنوان بخشی پویا از ادبیات عامه، بستری مناسب برای بررسی جوانب مختلف زندگی گویشوران زبان‌ها هستند. حال، این سؤال پیش می‌آید که در اصطلاحات عامیانه فارسی درمورد زنان (۱) چه استعاره‌هایی وجود دارد و (۲) این استعاره‌ها چه انواعی را دربر می‌گیرند؟ پژوهش حاضر بر آن است تا با بررسی اصطلاحات عامیانه فارسی درمورد زنان، انواع استعاره‌های مفهومی مرتبط با آنان را بیابد و به این پرسش‌ها پاسخ بدهد. در بخش دوم مقاله حاضر، به بررسی چارچوب نظری استعاره‌های مفهومی، در بخش سوم به پیشینه پژوهش‌های مرتبط، در بخش چهارم به تجزیه و تحلیل داده‌های پژوهش و در بخش پنجم به نتیجه‌گیری پرداخته می‌شود.

۲. پیشینه پژوهش

معرفی استعاره‌های مفهومی به زبان‌شناسی شناختی باب جدیدی را برای پژوهش‌های زبان‌شناختی گشود. برخی از زبان‌شناسان به بسط این مبحث پرداخته‌اند و برخی نیز با استفاده از این حوزه موضوعات متفاوتی را مورد بررسی قرار داده‌اند؛ از گسترش حوزه استعاره‌های مفهومی گرفته تا آموزش زبان‌ها، بررسی انواع استعاره‌ها در بافت‌های گوناگون مانند طبیعت یا بررسی آثار ادبی از منظر استعاره مفهومی.

زبان‌شناسان بسیاری در بسط و پیشبرد این حوزه نقش داشته‌اند. لیکاف (۱۹۸۶، ۱۹۹۳)، لیکاف و ترنر^۴ (۱۹۸۹)، جانسون (۱۹۸۷)، گیبز^۵ (۲۰۱۷) و کووچش در ساله‌های متمادی، تعدادی از این موارد هستند. البته، استعاره مفهومی مورد نقد نیز قرار گرفته است، از جمله هالند^۶ (۱۹۸۲)، اورتونی^۷ (۱۹۸۸)، ویرزیکا^۸ (۱۹۸۶)، راکووا^۹

(2002) و هیزر^{۱۰} (2005). پژوهش‌ها به زبان انگلیسی محدود نمی‌شود و در ایران نیز پژوهش‌هایی از دیدگاه‌های گوناگون صورت گرفته است.

استعاره‌های مفهومی زنان یکی از همین موارد است. برخی پژوهش‌ها در مورد این مبحث عبارت‌اند از: رودریگز (2007)، تورپین (2007)، احمد (2018)، براتیچ^{۱۱} و استاموویچ^{۱۲} (2017)، هیراگا^{۱۳} (1991)، اصغری و همکاران (۱۳۹۹)، قاسمی (۱۳۹۴)، اسکالرا لویز^{۱۴} (2018)، تاکاداد^{۱۵} و همکاران (2000)، هاینز (1999)، توموویچ شوندیچ^{۱۶} و گووزدنوویچ^{۱۷} (2020)، ایجاز^{۱۸} و یوسف^{۱۹} (2019)، آهوجا^{۲۰} و همکاران (2017)، پرز هراندز^{۲۱} (2016)، اسدی و همکاران (۱۳۹۷)، شوکیم^{۲۲} و همکاران (2002) و بیچرانلو و بوالی (۱۴۰۰). این پژوهش‌ها به حوزه‌هایی همچون گل و گیاه، طبیعت و مظاهر آن، حیوان، خوراکی، کالا و شیء، اعضای بدن، موجودات ماوراءالطبیعه و اساطیری، ساختمان و خانه، دارو، پری دریایی، البسه، نطفه و زایش اشاره کردند؛ این حوزه‌ها در جایگاه حوزه مبدأ برای استعاره‌های مفهومی زنان بوده‌اند و به مواردی همچون سودمندی و فایده، زیبایی زنان و کارکرد زن در خانواده و نقش پرستاری او اشاره می‌کنند.

۳. چارچوب نظری

۳-۱. استعاره‌های مفهومی

با ظهور زبان‌شناسی شناختی و رویکرد آن، یعنی مطالعه زبان در ارتباط با شناخت، مطالعه استعاره وارد فاز جدیدی شد. لیکاف و جانسون (۱۹۸۰ الف) در اثر ماندگار خود «استعاره‌هایی که باور داریم»، استعاره‌های مفهومی را معرفی کردند. پیش از آن، ردی^{۲۳} در مقاله‌ای به نام «استعاره مجرا^{۲۴}»، با دیدی جدید به مطالعه استعاره پرداخت

ارزیابی استعاره‌های مفهومی زنان در اصطلاحات... نگار ولی‌پور و همکار

(افراشی، ۱۳۹۵، ص. ۶۵). به باور وی سطح تحلیل استعاره‌ها نه در زبان بلکه در ذهن قرار دارد. او دریافت که زبان روزمره انگلیسی تا حد زیادی استعاری است که دقیقاً برعکس تفکر سنتی درباره ماهیت شعر و آرایه ادبی^{۲۵} استعاره است؛ جایگاه^{۲۶} آن در ذهن و نه زبان است و استعاره در روش متعارف معمول ما برای مفهوم‌سازی جهان اطراف نقشی مهم و جدایی‌ناپذیر ایفا می‌کند (لیکاف، ۱۹۹۳، صص. ۲۰۳ - ۲۰۴).

به‌طور خلاصه، می‌توان استعاره مفهومی را این‌گونه تعریف کرد که اولاً متمایز از استعاره سنتی (هاشمی، ۱۳۸۹) است و ثانیاً استعاره مفهومی زمانی شکل می‌گیرد که با کمک نگاشت‌هایی نظام‌مند و هدفمند، بین دو حوزه معنایی متفاوت که بیشتر مواقع یکی انتزاعی و دیگری مادی است ارتباط مفهومی ایجاد می‌شود و یک حوزه به کمک حوزه دیگر تفهیم و درک می‌گردد. این مشابهت‌های مابین دو حوزه و نگاشت نظام‌مند بین آن‌ها هستند که امکان چنین درکی را میسر می‌کنند. بدون وجود چنین تناظری امکان نگاشت و مرتبط‌سازی دو حوزه مفهومی مجزا قابل تصور نیست (کووچش، ۲۰۱۰، ص. ۴). یکی از رایج‌ترین مفاهیم پول است که در مثال لیکاف و جانسون (۱۹۸۰) برای توصیف استعاره مفهومی می‌بینیم:

[زمان پول است^{۲۷}]

تو زمان مرا هدر می‌دهی.^{۲۸}

این وسیله برای شما زمان می‌خرد.^{۲۹}

باید زمانت را بودجه‌بندی کنی.^{۳۰}

در ذهن ما مفهوم پول به‌مثابه دارایی ارزشمند و محدودی است که در دنیای مدرن و صنعتی محدودتر و ارزشمندتر نیز شده است، به‌طوری که افراد برای ساعات

کارشان، حقوق دریافت می‌کنند؛ در نتیجه، استعاره «زمان پول است» شکل می‌گیرد (لیکاف و جانسون، ۱۹۸۰، ص. ۴).

همانطور که پیش‌تر گفته شد، هر استعاره مفهومی با تعامل بین دو حوزه مفهومی مبدأ و مقصد به‌وجود می‌آید. ما برای فهمیدن یک حوزه مفهومی از حوزه مفهومی دیگر کمک می‌گیریم. برای مثال، عشق را با مسافرت، استدلال را با جنگ، ایده‌ها را با غذا و نظریه‌ها را با ساختمان مفهوم‌بندی می‌کنیم و این کار را با نگاشت انجام می‌دهیم. در ادامه به توصیف نگاشت و حوزه‌های مبدأ و مقصد پرداخته می‌شود.

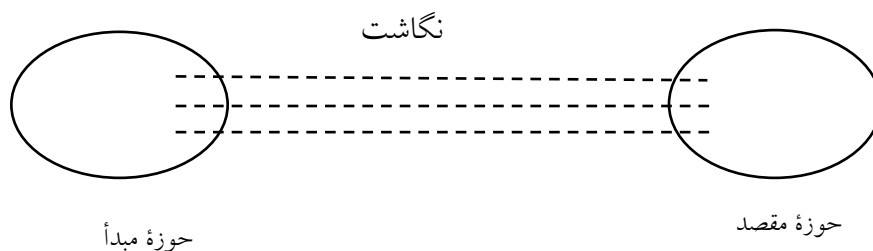
۳-۱-۱. نگاشت

برای ایجاد تناظر بین این دو حوزه از نگاشت بهره می‌گیریم که در ریاضیات ریشه دارد. این اصطلاح بر تناظرهای نظام‌مند دلالت دارد که بین بعضی حوزه‌های مفهومی دیده می‌شود (افراشی، ۱۳۹۷، ص. ۱۱). در استعاره‌های مفهومی، مجموعه‌ای از تناظر نظام‌مند^{۳۱} بین حوزه‌های مبدأ و مقصد هست و در آن مجموعه عناصر مفهومی سازنده^{۳۲} حوزه الف با عناصر مفهومی حوزه ب در تناظر^{۳۳} هستند؛ این تناظرها را نگاشت^{۳۴} می‌خوانند (کووچش، ۲۰۱۰، ص. ۷۰) و عناصر حوزه مبدأ (حوزه ب) روی عناصر حوزه مقصد (حوزه الف) نگاشته می‌شوند. هر استعاره مفهومی عامل نگاشت (نام نگاشت)^{۳۵} نامیده می‌شود. استعاره‌های مفهومی [زمان پول است] و [زندگی سفر است]^{۳۶} هر دو نام‌نگاشت‌هایی هستند که در هر دو، حوزه‌های مفهومی مبدأ (اینجا پول و سفر) روی حوزه‌های مفهومی مقصد (زمان و زندگی) نگاشته می‌شوند (صفوی، ۱۳۹۸، صص. ۱۰۸ - ۱۰۹). از نظر کووچش شناخت نگاشت و تناظر بین این دو حوزه به شکل عمدتاً ناآگاهانه صورت می‌گیرد و فقط هنگام تحلیل نگاشت‌هاست که به شکل آگاهانه درموردشان فکر می‌کنیم.

ارزیابی استعاره‌های مفهومی زنان در اصطلاحات... نگار ولی‌پور و همکار

۲-۱-۳. حوزه‌های مبدأ و مقصد

برای هر نام‌نگاشتی یک حوزه مبدأ و یک حوزه مقصد نیاز است. همانطور که گفته شد نگاشت از یک حوزه مفهومی عینی^{۳۷} و تجربه‌پذیرتر روی یک حوزه انتزاعی^{۳۸} صورت می‌گیرد. حوزه عینی که ناشی از تجارب ما در دنیای اطرافمان است حوزه مقصد و حوزه انتزاعی که سعی در ادراک آن داریم حوزه مقصد نام دارد (افراشی، ۱۳۹، ص. ۷۳). شکل (۱) تصویری است که افراشی (۱۳۹۵) برای توصیف نگاشت ارائه می‌دهد:

شکل ۱: نگاشت بین حوزه‌های مبدأ و مقصد (افراشی، ۱۳۹۵، ص. ۷۳)

Figure 1: mapping between the source and target domains (Afrashi, 2016. p.73)

به کمک نگاشت تناظری نظام‌مند و هستی‌شناختی^{۳۹} بین عناصر حوزه مقصد و مبدأ برقرار می‌شود (افراشی، ۱۳۹، ص. ۷۳)؛ به عبارتی، هر نگاشت «الگویی ثابت از تناظرهای مفهومی بین دو حوزه مبدأ و مقصد» است (لیکاف ۱۹۹۳، ص. ۲۱۲).

کووچش (2010) با بررسی رایج‌ترین حوزه‌های مفهومی مبدأ و مقصد، فهرستی از پرکاربردترین مفاهیم را برای این دو حوزه معرفی کرد. بنابر کووچش (2010)، چند نمونه از پربسامدترین حوزه‌های مبدأ عبارت‌اند از: بدن انسان، سلامتی و بیماری، حیوانات، گیاهان، ساختمان‌ها، ماشین و ابزار، بازی و ورزش، پول، خوراکی‌ها، گرما و سرما، روشنایی و تاریکی، نیروها و جهت و حرکت. همچنین بنابر فهرست او، عواطف، اخلاق، اندیشه، جامعه و ملت، سیاست، اقتصاد، روابط انسانی، ارتباطات، زمان، مزه و زندگی و رویدادها و کنش‌ها در زمره رایج‌ترین حوزه‌های مقصد هستند. در پژوهش‌های ایرانی نیز به برخی از این حوزه‌ها اشاره شده و مورد بررسی قرار گرفته است، برای مثال آرمان و همکاران (۱۳۹۸) استعاره‌های مفهومی مرتبط با حیوانات را بررسی و با طبقه‌بندی نگاشت‌های یافته‌شده به چهارگانه پربسامد ناتوانی، دشمنی، نیرومندی و نادانی اشاره می‌کنند؛ این چهارگانه که ارتباط معنایی تنگاتنگی با هم دارند به‌طور غیرمستقیم به بیان مفاهیم و آموزه‌های اخلاقی می‌پردازند.

۳-۲. انواع استعاره‌های مفهومی

بنابر کووچش (۲۰۱۰)، با توجه به نقش شناختی^{۴۰} استعاره‌ها می‌توان سه دسته اصلی برای استعاره‌های مفهومی مشخص کرد از نظر او، نقش استعاری همان عملکرد و نقش استعاره‌ها در تفکر و بینش مردم عادی نسبت به جهان اطراف است (Kövecses, 2010, p.37). این سه دسته که اولین بار از سوی لیکاف و جانسون معرفی شدند (۱۹۸۰) عبارت‌اند از: استعاره‌های جهتی^{۴۱}، استعاره‌های هستی‌شناختی و استعاره‌های ساختی^{۴۲} (افراشی، ۱۳۹۷، ص. ۱۹؛ ژانگ، ۲۰۱۷، ص. ۱۸). غیر از این سه دسته اولیه، لیکاف و ترنر (۱۹۸۹) دسته چهارم را به نام استعاره‌های تصویری^{۴۳} معرفی کردند؛ نوع

ارزیابی استعاره‌های مفهومی زنان در اصطلاحات... نگار ولی پور و همکار

پنجم به نام کلان‌استعاره‌ها^{۴۴} را نیز کووچش (۲۰۱۰، ص. ۵۷) به دسته‌بندی قبلی اضافه کرد. این پنج دسته برای طبقه‌بندی حوزه‌های مفهومی مبدأ به کار می‌روند (ژانگ، ۲۰۱۷، ص. ۱۸).

۳-۲-۱. استعاره‌های هستی‌شناختی

این نوع استعاره‌ها، همانند استعاره‌های ساختی و جهتی، براساس روابط نظام‌مند^{۴۵} موجود در تجارب به‌وجود می‌آیند (لیکاف و جانسون، ۲۰۰۳: ۶۲؛ لیکاف و جانسون، ۱۳۹۶، ص. ۱۱۸). این استعاره‌ها «شیوه‌ای برای مشاهده وقایع، فعالیت‌ها، احساسات، ایده‌ها» و امثال این موارد هستند.

به نظر کووچش (2010, p.38) در مقایسه با استعاره‌های ساختی، این نوع از استعاره‌ها ساخت‌بندی شناختی کم‌تری برای حوزه‌های مقصد انجام می‌دهند؛ نقش شناختی این نوع استعاره‌ها این است که موقعیت هستی‌شناختی جدیدی به مقوله‌های عمومی در مفاهیم انتزاعی حوزه هدف بدهند و مفاهیم^{۴۶} انتزاعی جدیدی خلق کنند. ما تجاربمان را برحسب اشیا، مواد و ظروف درک می‌کنیم بدون اینکه مشخص کنیم دقیقاً منظورمان کدام شیء، ماده یا ظرف خاص است (همان). مثال‌های زیر را ببینید (افراشی، ۱۳۹۷، ص. ۲۳).

الف - اگر به دنبال جوانمردی می‌گردی نایاب شده است. [جوانمردی شیء است]

ب - عجب آدم پُری است. [دانش و اطلاعات ماده است]

ج - حس نوع‌دوستی در جامعه ته کشیده است. [جامعه حجم است]

د - از شرم یخ کرده است. [شرم سرماست]

هـ - شادی در قلبش جوانه زد. [شادی گیاه است]

و - عنان خشمش را از دست داد. [خشم جانوری در بند است]

در این نوع استعاره برخلاف استعاره‌های ساختی، جزئیات زیادی از حوزه مبدأ به کار برده نمی‌شود، بلکه اطلاعاتی محدود و کلی از حوزه مبدأ به کار می‌رود تا یک مفهوم جدید در حوزه مقصد خلق شود. می‌توان از این نوع استعاره برای بیان استعاری مفاهیم انتزاعی پیچیده استفاده کرد (همان، صص. ۲۳-۲۴).

۲-۲-۳. استعاره‌های جهتی

در این نوع استعاره‌ها یک حوزه مفهومی جای حوزه مفهومی به کار نمی‌رود و آن را ساخت‌بندی نمی‌کند، بلکه یک نظام کامل از مفاهیم را در ارتباط و برحسب نظام کامل دیگری سازمان‌دهی می‌کنند. این استعاره‌ها از جهات اصلی به عنوان حوزه مبدأ بهره می‌برند و با مفاهیمی که بیانگر جهت و موقعیت‌های فضایی هستند ارتباط پیدا می‌کنند؛ مفاهیمی مانند بالا - پایین، عقب - جلو، داخل - خارج، رو - خارج، عمیق - سطحی و مرکز - حاشیه (لیکاف و جانسون، ۱۹۸۰؛ به نقل از غیائی و همکاران، ۱۳۹۹، ص. ۲۸). درواقع، حوزه مبدأ برای استعار حوزه جهتی، همان فضا است. به کمک نگاشت یک ساختار فضایی^{۴۷} روی یک مفهوم غیرفضایی^{۴۸}، این استعاره‌های مفهومی به یک مفهوم فضایی می‌بخشند (ژانگ، ۲۰۱۷، ص. ۱۹). این جهات فضایی از این حقیقت ناشی می‌شوند که بدن ما در محیط فیزیکی و دنیای بیرون عملکرد و تجربه فیزیکی دارند. ذکر این نکته نیز ضروری است با وجود فیزیکی بودن این تجربه، ارتباط آن با جهان خارج و دل‌خواهی^{۴۹} نبودن آنها تحت تأثیر فرهنگ‌ها و زبان‌های مختلف فرق می‌کند (افراشی، ۱۳۹۷، ص. ۲۰؛ ژانگ، ۲۰۱۷، ص. ۱۹). نام دیگر این دسته از استعاره‌های

ارزیابی استعاره‌های مفهومی زنان در اصطلاحات... نگار ولی‌پور و همکار

مفهومی، استعاره‌های انسجامی^{۵۰} است. این نام‌گذاری از آن روست که باعث ایجاد انسجام و یکپارچگی در دریافت «مجموعه‌ای از مفاهیم در حوزه مقصد» می‌شوند، برای مثال، حوزه مبدأ «بالا» که مفهوم متضاد «پایین» را نیز به‌طور خودکار به فرد منتقل می‌کند (افراشی، ۱۳۹۵، ص. ۷۹):

نرخ رشد جمعیت بالا رفته است. ← [بیشتر بالاست]

اوضاع تحت کنترل من است. ← [تسلط بالاست]

کامران از بستر بیماری برخاست. ← [سلامتی بالاست]

او در بستر بیماری افتاد. ← [بیماری پایین است]

همانطور که می‌بینیم مفهوم ارزش مثبت از حوزه مبدأ «بالا» دریافت می‌شود. برعکس، مفهوم ارزش منفی را می‌توان از حوزه مبدأ «پایین» مشاهده کرد (افراشی، ۱۳۹۵، ص. ۷۹ - ۸۰):

۳-۲-۳. استعاره‌های ساختی

بنابر لیکاف و جانسون (۱۹۸۰)، در این نوع استعاره «یک مفهوم به صورت استعاری برحسب مفهوم دیگر ساخت‌بندی می‌شود». به کمک این استعاره‌ها، یک مفهوم بسیار ساخت‌مند و کاملاً معین برای ساخت مفهومی دیگر به کار می‌رود (لیکاف و جانسون، ۲۰۰۳، ص. ۶۱) و این کار به شکل نظام‌مند انجام می‌شود. نکته مهم در این نوع استعاره‌ها این است که حوزه مبدأ یک ساختار غنی و جامع برای حوزه مقصد می‌شود؛ یعنی اینکه حوزه مقصد به کمک ساختار حوزه مبدأ درک می‌شود (کووچش، ۲۰۱۰، ص. ۳۷). علت ساختی نامیدن این نوع استعاره‌ها هم بدان خاطر است که تناظری یک‌به‌یک بین دو حوزه مبدأ و مقصد به وجود نمی‌آید، در عوض چندین عنصر از حوزه

مبدأ به همراه ساختارشان روی حوزه مقصد نگاشت می‌شوند، برای مثال می‌توان به استعاره استدلال جنگ است اشاره کرد. جنگ در جایگاه حوزه مبدأ دربردارنده حوزه مفاهیمی مثل دشمن، حمله، دفاع از مواضع خودی، استفاده از استراتژی و غیره را دربر می‌گیرد (ژانگ، ۲۰۱۷، ص. ۱۹).

۴-۲-۳. استعاره‌های تصویری

لیکاف و ترنر چند سال بعد از ارائه اولیه آرای خود درباره استعاره‌های مفهومی، در سال ۱۹۸۹ نوع دیگری از استعاره‌های مفهومی را به نام «استعاره‌های تصویری» معرفی کردند. این استعاره‌ها برخلاف استعاره‌های پیشین، شناخت را ساخت‌بندی نمی‌کنند، بلکه نتیجه «فرافکنی»^{۵۱} ساختارهای یک تصویر روی تصویری دیگر هستند، برای مثال (افراشی، ۱۳۹۷، ص. ۲۴):

ناوگان پر تغالی‌ها به پاشنه ایتالیا رسیده است. [ایتالیا چکمه است]

دستش را شیپور کرده بود و با من حرف می‌زد. [دست او شیپور است]

۵-۲-۳. کلان استعاره‌ها

این نوع استعاره‌ها، استعاره‌هایی هستند که در مقیاس کلان بر اندیشه حاکم هستند؛ آن‌ها بر نگرش کلی درباره یک موضوع تأثیر می‌گذارند و موجب انسجام به خرد استعاره‌ها می‌شوند (کووچش، ۲۰۱۰، ص. ۵۷). برای مثال داریم:

الف - دستور زبان جملات خوش‌ساخت را تولید می‌کند.

ب - دستور زبان جلوی تولید جملات بدساخت را می‌گیرد.

کلان استعاره متناظر با دو مورد بالا [زبان موجود زنده / انسان است] است. این نوع استعاره‌ها مبحث «استعاره علم» را پیش می‌کشد که اندیشه زیربنایی آن حوزه علمی را

ارزیابی استعاره‌های مفهومی زنان در اصطلاحات... نگار ولی‌پور و همکار

مشخص می‌کند، مثل دو مورد پایین که اولی با زبان‌شناسی ساخت‌گرا و دومی با زبان‌شناسی شناختی ارتباط دارند (همان، ص. ۲۶):

الف - زبان یک نظام ارتباطی است.

ب - زبان یک سامانه اطلاعاتی است.

۴. بحث و بررسی

۴-۱. مراحل و یافته‌های پژوهش

پژوهش حاضر از نوع کیفی و به شیوه هدفمند است. اصطلاحات عامیانه فارسی که برای توصیف زنان به کار می‌رود از پنج منبع مقابل به روش فیش‌برداری کتابخانه‌ای گردآوری شد: ۱) فرهنگ فارسی عامیانه از ابوالحسن نجفی (۱۳۹۹)؛ ۲) فرهنگ دو جلدی روز سخن از حسن انوری (۱۳۹۹)؛ ۳) فرهنگ کنایات سخن از حسن انوری (۱۳۹۸)؛ ۴) جلد اول و دوم و سوم از فرهنگ ۱۴ جلدی کوچه از احمد شاملو (۱۳۷۹) و ۵) فرهنگ زبان مخفی از سید مهدی سمائی (۱۴۰۰).

برای گردآوری داده‌ها، تک‌تک مدخل‌های موجود در این منابع و معنی آن‌ها به دقت مطالعه شد و هر کدام از مدخل‌ها که مرتبط با زنان، صفات و ویژگی‌های آن‌ها بود به عنوان داده ثبت شد. همراه با هر اصطلاح، معنی آن، نام منبع و شماره صفحه منبع ذکر شد. براساس سؤال پژوهش حاضر، در ابتدا استعاره مفهومی پایه برای هر اصطلاح تعیین و سپس براساس پنج نوع استعاره مفهومی که پیش‌تر بیان شد نوع استعاره مشخص شد. جدول ۱ خلاصه انواع استعاره‌های مفهومی و مثالی برای آن‌ها را نشان می‌دهد.

جدول ۱: استعاره‌های مفهومی (افراشی، ۱۳۹۵)

Table 1: Conceptual metaphors (Afrashi, 2016)

ردیف	نوع استعاره	تعریف	اصطلاح نمونه
------	-------------	-------	--------------

مفهومی			
۱	استعاره‌های جهتی	سازمان‌بندی یک سری مفاهیم در ارتباط و نسبت به یک سری مفاهیم دیگر که متضمن تفکر فضایی انسان نسبت به دنیای اطرافش است. جهات اصلی مبنای حوزه مبدأ هستند مثل بالا/پایین و درون/بیرون. با نام استعاره انسجامی نیز شناخته می‌شوند	سربه‌هوا
۲	استعاره‌های هستی‌شناختی (فیزیکی)	مفهومی‌سازی و درک مفاهیم انتزاعی بر مبنای مفاهیم فیزیک و مادی مانند اشیا و مواد. این نوع استعاره برای درک رویدادها، کنش‌ها، فعالیت‌ها و حالات به کار می‌رود.	گوهر - لطیف - مینیاتوری
۳	استعاره‌های ساختی	درک یک حوزه مفهومی با استفاده و نگاشت یک حوزه دیگر که در فرهنگ و تجربیات بشر ریشه دارد؛ یعنی با استفاده از ساختار مفهومی حوزه مبدأ، درباره حوزه مقصد شناخت حاصل می‌شود.	حرم - خانه - ستون - منزل
۴	استعاره‌های تصویری	بازنمود یک پدیده روی پدیده‌ای دیگر براساس ویژگی‌های تصویری مشترک. در این نوع استعاره برخلاف سایر انواع استعاره‌ها، شناخت ساختاربندی نمی‌شود، بلکه ساختار یک تصویر بر روی تصویری دیگر فرافکنی می‌شود.	آنتن - شاسی بلند - رادار - فنچ
۵	کلان استعاره‌ها	استعاره‌هایی ناظر به کلیت یا تمامیت یک مفهوم که به خرداستعاره‌ها انسجام می‌بخشد.	زن شیء است. زن مظهر طبیعت است.

ارزیابی استعاره‌های مفهومی زنان در اصطلاحات... نگار ولی‌پور و همکار

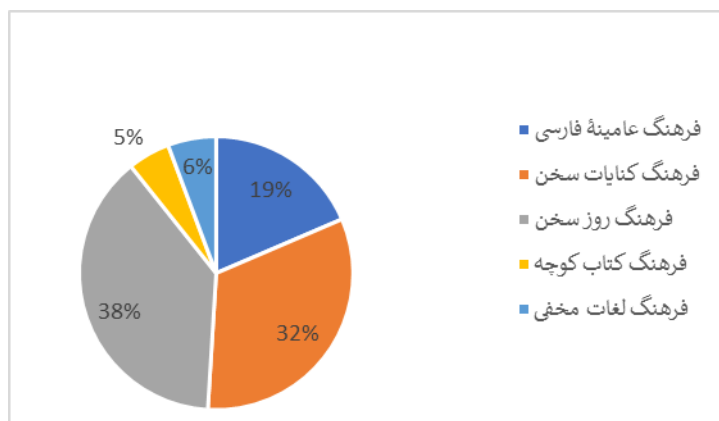
تعداد ۱۱۳۷ اصطلاح بدون تفکیک، از مجموع هشت جلد کتاب در حوزه اصطلاحات عامیانه گردآوری و به ترتیب الفبایی طبقه‌بندی شد. سپس، اصطلاحات تکراری با معانی یکسان حذف شد و در نهایت تعداد ۹۱۰ اصطلاح برای تعیین استعاره‌های مفهومی به‌دست آمد. تعداد داده‌های فهرست‌شده اولیه از این منابع در جدول ۲ و نمودار ۱ دیده می‌شود:

جدول ۲: تعداد داده‌های گردآوری‌شده از منابع

Table 2: data statistics obtained from the research resources

ردیف	نام منبع	تعداد جلد	سال چاپ	تعداد داده‌های هر منبع
۱	فرهنگ لغات مخفی	۱	۱۴۰۰	۶۵
۲	فرهنگ کنایات سخن	۲	۱۳۹۸	۳۶۹
۳	فرهنگ کتاب کوچه	۳	۱۳۷۹	۵۶
۴	فرهنگ فارسی عامیانه	۱	۱۳۹۹	۲۱۱
۵	فرهنگ روز سخن	۱	۱۳۹۹	۴۳۶

در نمودار ۱ نمودار توزیع فراوانی اصطلاحات عامیانه زنانه گردآوری‌شده از منابع مذکور را می‌بینید.

نمودار ۱: توزیع فراوانی اصطلاحات عامیانه فارسی در منابع

Diagram 1: Frequency distribution for Persian colloquial terms obtained from the research resources

برای پاسخ به سؤال پژوهش، بعد از مطالعه هر اصطلاح و معنی آن، استعاره مفهومی هرکدام تعیین شد و سپس براساس جدول انواع استعاره‌های مفهومی، نوع هر استعاره مشخص و استخراج شد. تعداد ۲۴ استعاره پایه به‌دست آمد که حوزه‌های مبدأ این استعاره‌ها عبارت‌اند از: روابط (نسبت خانوادگی - جایگاه اجتماعی - جایگاه شغلی)، وضعیت (اخلاقی، جسمی و ذهنی)، شیء (شیء - کالا - ابزار - لباس و...)، قومیت، گیاه، خوراک، حیوان، موجود ماورای طبیعی، رنگ، مظهر طبیعت، منبع آسیب، بیماری، شخصیت معروف (مذهبی - تاریخی - داستانی)، ساختمان، مرد، بی‌دفاع، رویداد (تفریحی)، آتش، پارچه، مکان (بیرون - داخل)، ابزار بازی، شیطان، اعضای بدن و کنش.

در مرحله بعد، استعاره‌های به‌دست‌آمده براساس پنج نوع ذکرشده تعیین شد که عبارت‌اند از:

ارزیابی استعاره‌های مفهومی زنان در اصطلاحات... نگار ولی‌پور و همکار

الف - تعداد ۵۵۴ استعاره هستی‌شناختی (۶۰/۸۷٪) از کل داده‌ها؛

ب - تعداد ۱۱۴ استعاره تصویری (۱۲/۵۲٪) از کل داده‌ها؛

ج - تعداد ۱۱ استعاره ساختی (۱/۲۰٪) کل داده‌ها؛

د - تعداد ۸ استعاره جهتی (۰/۸۷٪) از کل داده‌ها؛

و همچنین اصطلاحاتی مشاهده شد که هم‌زمان دو استعاره مفهومی را به خود

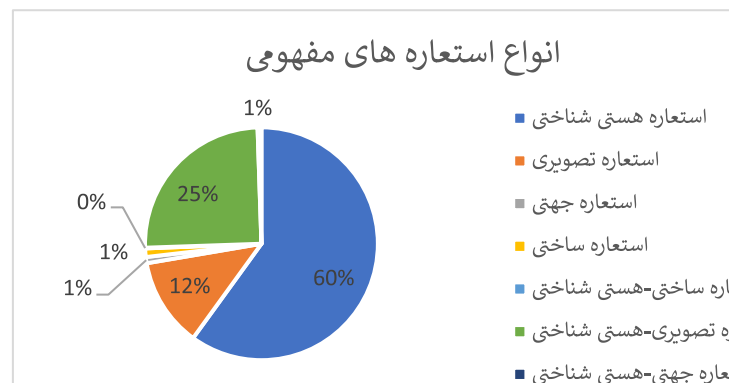
اختصاص می‌داد و هم‌پوشانی دیده می‌شد که عبارت‌اند از:

ه - تعداد ۲۳۱ استعاره تصویری - هستی‌شناختی (۲۵/۳۸٪) از کل داده‌ها؛

و - تعداد ۱ استعاره ساختی - هستی‌شناختی (۰/۰۰۱٪) از کل داده‌ها؛

ز - تعداد ۵ استعاره جهتی - هستی‌شناختی (۰/۵۴٪) از کل داده‌ها.

نمودار توزیع فراوانی انواع استعاره‌های مفهومی در نمودار ۲ دیده می‌شود:

نمودار ۲: توزیع فراوانی انواع استعاره‌های مفهومی

Diagram 1: Frequency distribution for the obtained conceptual metaphors

۲-۴. تحلیل داده‌های پژوهش

با تعیین استعاره مفهومی هر اصطلاح، در نهایت تعداد ۲۴ استعاره مفهومی پایه (کلان‌استعاره‌ها) به دست آمد. با جمع‌بندی این استعاره‌ها، به چند حوزه مفهومی به عنوان حوزه مبدأ می‌رسیم که در ساختار استعاره‌های مفهومی زنان در پژوهش حاضر مشاهده شد؛ تعدادی از این حوزه‌ها در سایر پژوهش‌های مرتبط نیز مشاهده می‌شود همانند حوزه‌های گیاهان، خوراکی و حیوان. در ادامه به تحلیل تعدادی از این حوزه‌ها می‌پردازیم.

۱-۲-۴. زن به مثابه طبیعت و مظاهر آن

این نوع استعاره در سه دسته از اصطلاحات دیده می‌شود: (۱) مظاهر دور از دسترس طبیعت، (۲) زمین کشاورزی و (۳) اجرام سماوی. دو نوع اول و سوم طبیعی است که دور از دسترس انسان و ناشناخته است. انسان‌ها وجود آن‌ها را نمادی از زیبایی و اقبال تلقی می‌کنند، همانند ماه. نبود ظرافت و اخلاق نامطلوب با جنگل‌های انبوه و خطرات و ناشناخته‌های آن‌ها نشان داده می‌شود مانند آمازونی. استعاره‌هایی که به نوعی زمین کشاورزی لحاظ می‌شوند نمادی از باروری و توانایی زن در مادر بودن و داشتن فرزند است، برای مثال پنجه آفتاب، ماه، سفید روز، آمازونی، شوم‌اختر، قمر بن خلد، بدگل.

۲-۲-۴. زن به مثابه روابط خانودگی، اجتماعی و شغلی

در برخی اصطلاحات گردآوری شده، زنان به مثابه روابط خانوادگی، اجتماعی و شغلی خود شناخته می‌شوند، برای مثال ننجون، دایه، والده آمیزمصطفی، مادر بچه‌ها مشاطه، کوچ، بیوه شوهردار، پرستنده، حنابند، دده‌بزم‌آرا، عقدی و علیامخدره. در چنین مواردی،

ارزیابی استعاره‌های مفهومی زنان در اصطلاحات... نگار ولی‌پور و همکار

زن با نقشی شناخته می‌شود که در رابطه با خانواده و جامعه بازی می‌کند، برای مثال او جایگاه مادر، مادر بزرگ، خاتون، بزرگ فامیل، خواهر و عمه دارد. زن در جایگاه اجتماعی و نقش اجتماعی خود نیز شناخته می‌شود، مثل ناظمه یا مشاطه. یکی از ویژگی‌های سنتی زنان مدیریت خانه و اهالی آن است و زنان با انجام این مسئولیت مفهوم‌سازی می‌شوند. ناظمه تبلور این ویژگی در محیط اجتماعی و شغلی (خارج از منزل) است و نوعی ارزش حساب می‌شود. این نوع استعاره‌ها حاکی از اهمیتی است که فرهنگ و اعتقادات مردم برای نقش اجتماعی و خانوادگی زنان قائل هستند و این توجه و اهمیت، به صورت اصطلاحات عامیانه و خودمانی بیان می‌شود، برای مثال خواهر پشت و کالبدی، کیبانو، عمه گرگه، مادر بچه‌ها و کوچ.

۳-۲-۴. زن به مثابه وضعیت

یکی از پرتکرارترین استعاره‌ها در پژوهش حاضر است که می‌توان به سه دسته اصلی اخلاقی، جسمی و ذهنی دسته‌بندی کرد. یکی از نکات مهم که در این اصطلاحات مشاهده می‌شود توجه خاص و تأکید بر ویژگی‌های عینی (ظاهری و جسمی) و غیرعینی (تفکر، شخصیت و رفتار) زنان است. زن و به خصوص مادر جایگاهی مهم و بنیادین در جامعه دارد. او حافظ و نگهبان خانه و خانواده است؛ چنین تفکری از دیرباز نسبت به زن وجود داشته است. از آنجایی که چنین نقشی حیاتی به زن نسبت داده می‌شود، پس دور از ذهن نیست که جلوه مادی و غیرمادی او زیر ذره‌بین قرار بگیرد. سلامت جسمی تضمین‌کننده عمر طولانی‌تر و سلامتی بیشتر (یادآور استعاره بالاتر بهتر است) و سلامت رفتاری و شخصیتی، تضمین‌کننده خانواده‌ای سالم و کامل است. در

بین اصطلاحات عامیانه فارسی مرتبط با زنان، وضعیت به عنوان حوزه مبدأ به سه صورت دیده می شود: وضعیت اخلاقی، وضعیت جسمی و وضعیت فکری و ذهنی.

الف) وضعیت اخلاقی: در اصطلاحاتی که مبین وضعیت اخلاقی هستند به دو دسته فضایل و رذایل اخلاقی می رسیم. فضایل اخلاقی ویژگی هایی همچون پاکدامنی، کارآمدی، پوشش مناسب، وقار، بزرگ منشی و احترام را دربر می گیرند که برای زنان مثبت و ارزش بالا محسوب می شوند. نقطه مقابل آن رذایل اخلاقی است که ویژگی هایی منفی را شامل می شود. اخلاق تندمزاجانه، پرخاشگری، تمایل به ایجاد بحث و جدل و امثال آن ویژگی هایی با ارزش منفی تلقی می شوند و پیروی از آنها نکوهیده و مورد سرزنش است. این سرزنش به صورت کلامی در اصطلاحاتی که مبین این رذالت ها هستند دیده می شود. این اصطلاحات در خود بار عاطفی بسیار منفی نسبت به آن ویژگی اخلاقی حمل می کنند، برای مثال آهن پرست، جنگره و ماماشمل چند تا از این موارد هستند.

ب) وضعیت جسمی: این اصطلاحات ویژگی های جسمی و ظاهری همچون زیبایی، سن، سایز بدن، سلامتی یا بیماری را برجسته می کنند و نشان می دهند. نقصان در زیبایی یا اندام نیز یک ویژگی با ارزش منفی محسوب می شود، برای مثال بزرگ پا، گامبو، سخت زان و بسته رحم از این دسته اند. این نوع اصطلاحات با حوزه زن به مثابه اعضای بدن، هم پوشانی دارد.

ج) وضعیت فکری و ذهنی: مابین اصطلاحات مرتبط با استعاره زن به مثابه وضعیت این نوع اصطلاح کمترین فراوانی را دارد. در اینجا نیز با ارزش مثبت و منفی مواجه می شویم. عاقله، کامل زن و بالغه از این دسته اند.

ارزیابی استعاره‌های مفهومی زنان در اصطلاحات... نگار ولی‌پور و همکار

۴-۲-۴. زن به مثابه شخصیت معروف (مذهبی - تاریخی - داستانی)

شخصیت‌های معروف مانند شخصیت‌های مذهبی، تاریخی، علمی و داستانی از جمله حوزه‌های مبدأ برای حوزه مفهومی زن هستند. برخی از این شخصیت‌ها در حافظه تاریخی و ذهنی مردم ویژگی‌ها، خاطرات و نکاتی را حک کرده‌اند و آن ویژگی‌ها به شکل فعالانه و بارز در این نوع استعاره برای توصیف زنان به کار می‌رود. این شخصیت‌ها و ویژگی‌های آن‌ها وارد زبان عامیانه جامعه شده‌اند و همانند یک شخصیت حقیقی تلقی می‌شوند، برای مثال ام درداء، بابا لنگ دراز، خاله رورو، دده بزم آرا و زی زی گولو را می‌توان نام برد. در این نوع استعاره، زن را با نگاشت خصایل بارز و شناخته شده این افراد می‌شناسند و باز تعریف می‌کنند؛ گویی این شخصیت‌ها خود از مردم همین جامعه هستند.

در مورد شخصیت‌های داستانی، نکته‌ای که باید به آن اشاره کرد این است که این شخصیت‌ها انتزاعی و خیالی‌اند و وجود خارجی نداشته‌اند؛ با انسان‌پنداری ویژگی‌ها و خصایلی به آن‌ها نسبت داده می‌شود و از همان خصایل برای بازتعریف انسان‌ها (در اینجا زن) مورد استفاده قرار می‌گیرند. در اینجا این شخصیت‌ها مخلوق انسان هستند و برای توصیف خود او به کار می‌روند. یعنی نگاشت بین حوزه‌ای غیرعینی و حوزه‌ای عینی (زن)، برای مثال برای شخصیت داستانی خاله رورو (زن باردار) و دختر سعدی را شاهد هستیم.

۴-۲-۵. زن به مثابه ساختمان

این استعاره بیانگر اندیشه بنیادین نهفته در آن است؛ هر ساختمانی دارای پی و ساختار است که معادل آن در انسان باورها و ساختار شخصیتی او هستند. همچنین، خانه، بیت

و منزل (ساختمان) در فرهنگ و ادب عامیانه مردم ایران، مأمن، محل آرامش، امنیت و حضور اعضای خانواده است؛ به نوعی نماد خانواده است و استعاره زن به مثابه ساختمان، به نوعی حمایت و فایده برای اعضای خانواده از جمله مرد را می‌رساند، برای مثال بیت، منزل، خانی، خانگی را می‌توان نام برد.

۶-۲-۴. زن به مثابه موجود ماورای طبیعی

در این استعاره، زن حوزه مقصد است و حوزه مبدأ یعنی موجودات ماورای طبیعی حوزه‌ای کاملاً انتزاعی، ناموجود و غیرواقعی است. این موجودات شامل موجودات اساطیری، تخیلی و جهنمی می‌شوند و زمانی که برای توصیف زنان به کار می‌روند میزان و شدت فضایل و رذایل اخلاقی و وضعیت ظاهری را بازگو می‌کنند. این موجودات زائیده تخیل گذشتگان بوده‌اند و به کمک انسان‌پنداری ویژگی‌های انسانی مانند توانایی سخن گفتن را از آن خود می‌کنند و هویت و موجودیتی مستقل به دست می‌آورند و عینی‌انگاری می‌شوند گویی که واقعاً وجود دارند؛ از دیرباز، مردم از این عناصر به صورت تمثیل در گفتار خودمانی و عامیانه خودشان به منظور انتقال پندها و آموزه‌های اخلاقی استفاده می‌کرده‌اند. در پژوهش حاضر، دو دسته از این موجودات مشاهده شد. دسته‌ای که دارای خصایل مثبت انسانی و زیبایی هستند و دسته‌ای که مانند حیوانات هستند و خصایل منفی و زشت زیادی از خود نشان می‌دهند.

موجودات ماورائی نیکو: این دسته از استعاره‌ها برای زنانی به کار می‌رود که ظاهری جذاب و زیبا دارند و مطلوب‌اند؛ حوری (حورزاد - حورزاده - حور)، پری (پری‌زاد - پری‌زاده) و از ما بهتران از این دسته‌اند.

ارزیابی استعاره‌های مفهومی زنان در اصطلاحات... نگار ولی‌پور و همکار

موجودات ماورائی اهریمنی: این نوع استعاره در این طبقه از استعاره‌ها، بیشترین فراوانی را دارد. این استعاره‌ها نشانی از اخلاق و روحیات منفی، آسیب‌زا، پرخاشگر و نامطلوب است. این زنان از لحاظ اخلاقی دارای ظاهری نامطلوب‌اند و افراد از آن‌ها دوری می‌کنند. آل (آل آروادی)، ننه ارقش (دیو)، ننه اکوان دیو، مادر فولادزره، و ننه الهاک دیو این موارد هستند.

یکی از ویژگی‌های این موجودات این است که چهره و ظاهر آن‌ها نمایانگر بارز خصایل رفتاری و ظاهری آن‌هاست مانند ننه ارقش یا مادر فولادزره و برعکس، در مواردی مانند حوری یا پری‌زاده نرمی، لطافت و زیبایی از آن‌ها برداشت می‌شود. نکته مهم در چنین استعاره‌هایی این است که این نوع اصطلاحات برای پررنگ کردن و تأکید بر ویژگی‌های ظاهری و اخلاقی زنان کاربرد دارند و مانند ذره‌بین آن خصایل را بزرگ‌تر نشان می‌دهند.

۷-۲-۴. زن به مثابه کنش

یکی از حوزه‌های استعاره‌های هستی‌شناختی استعاره زن به مثابه کنش است. این استعاره ناظر بر عملکرد، کارایی، خصلت‌های اخلاقی، شغل، عواطف و احساسات فردی هستند. در چنین استعاره‌هایی زن به مثابه تأثیری که از طریق کنش‌هایش بر دیگران می‌گذارد و تجربه‌ای که کسب می‌کند توصیف و تعریف می‌شود. در پژوهش حاضر استعاره‌های مرتبط با کنش، به سه دسته شغل (مولودی‌خوان)، احساس و عواطف (جهان‌آرا، شهر آشوب و غم‌گسار) و اخلاقیات مثبت و منفی (دل‌نواز، فریبا، آبجی‌خاک‌انداز، دیرجوش و آهن‌پرس) دسته‌بندی شدند. این نوع استعاره‌ها بدان جهت در دسته کنش قرار داده شدند که این نوع اصطلاحات دربردارنده رفتار و اعمالی

(همانند شغل و عملکرد) است که به سبب آن این اصطلاحات شکل گرفته و به کار رفته‌اند. با بررسی این دسته از استعاره‌ها می‌بینیم که کنش و عملکرد زن به یک حوزه مفهومی برای تعریف و توصیف او بدل می‌شود. نکته مهم در این نوع استعاره‌ها نقش آگاهانه زن در وقوع این تجارب است؛ عملکرد و کنش او چه خوب باشد چه بد، او خود در وقوع آن‌ها مشارکت و نقش ایفا می‌کند.

۵. نتیجه

همانگونه که گفته شد استعاره‌های مفهومی در فرهنگ و افکار ما حضور دارند و باتوجه به اینکه ادبیات عامه به‌طور اعم و اصطلاحات عامیانه به‌طور اخص، نمودی از این فرهنگ هستند مطالعه این اصطلاحات در شناسایی این استعاره‌ها به ما کمک می‌کند. پژوهش حاضر با هدف تبیین استعاره‌های مفهومی موجود در اصطلاحات عامیانه فارسی انجام شد که بیانگر و توصیفگر زنان هستند. برای گردآوری این اصطلاحات از پنج فرهنگ اصطلاحات عامیانه استفاده شد و اصطلاحات عامیانه‌ای که برای توصیف زنان کاربرد داشته‌اند به‌دست آمد. با بررسی این اصطلاحات و معنای آن‌ها مطابق این فرهنگ‌ها، استعاره‌های مفهومی پایه مشخص شد و سپس انواع استعاره‌های مفهومی براساس نقش شناختی‌شان در طبقات پنج‌گانه تعیین شد. حوزه‌های مبدأ به‌دست‌آمده از تجزیه و تحلیل استعاره‌های مفهومی عبارت‌اند از: روابط خانوادگی، اجتماعی و شغلی، وضعیت (اخلاقی - جسمی - ذهنی)، شیء (شیء - کالا - ابزار)، قومیت، گیاه، خوراکی، حیوان، موجود ماورای طبیعی، رنگ، مظهر طبیعت، آسیب و بیماری، کنش، شخصیت معروف (مذهبی - تاریخی - داستانی)، ساختمان، بی‌دفاع، رویداد تفریحی و ابزار بازی، آتش، پارچه، مکان (بیرون - داخل)، شیطان و

ارزیابی استعاره‌های مفهومی زنان در اصطلاحات... نگار ولی‌پور و همکار

اعضای بدن. استعاره‌های مفهومی به‌دست‌آمده براساس نقش شناختی آن‌ها عبارت‌اند از: هستی‌شناختی، ساختی، جهت‌ی، تصویری. همچنین، اصطلاحاتی مشاهده شد که هم‌زمان دو استعاره مفهومی را به خود اختصاص می‌داد و هم‌پوشانی وجود داشت که عبارت‌اند از: استعاره تصویری - هستی‌شناختی، استعاره ساختی - هستی‌شناختی و استعاره جهت‌ی - هستی‌شناختی.

با بررسی انواع استعاره‌های بیان‌شده به این می‌رسیم که ویژگی‌های ظاهری، اخلاقی، ذهنی/فکری و روابط انسانی زنان در تعامل با خانواده و جامعه، محور اصلی این اصطلاحات عامیانه هستند که ویژگی‌های مثبت و منفی را به تصویر می‌کشند. ویژگی نیکو بودن زن، به‌خصوص در ویژگی‌های اخلاقی، ظاهری و نوع روابط او در خانواده و جامعه در جایگاه او اهمیت بالایی دارند. ویژگی‌ای که در ارتباط با زنان مهم به‌نظر می‌رسد اخلاقیات وی است. فضایل او هستند که جایگاه او را در جامعه تعیین می‌کنند. آن‌هایی که اخلاق نیک دارند مطلوب و محبوب و دارای احترام هستند و بالعکس؛ این استعاره‌های [فضیلت اخلاقی خوب است] و [رذالت اخلاقی بد است] را القا و یادآوری می‌کنند. نکته دیگری که در بین استعاره‌ها مشاهده می‌کنیم روابط زنان با خانواده، فامیل و جامعه است؛ چه آنکه، آن‌ها از طریق همین نسبت‌ها و روابط و جایگاهشان در جامعه شناخته می‌شوند. در میان برخی از این نسبت‌ها، برخی مطلوب و دوست‌داشتنی‌اند مثل ننجون و مامان و برخی محبوبیت کم‌تری دارند مثل عمه گرگه و عمقزی. حتی مواردی را شاهد هستیم زنانی که محبوبیتی در میان خانواده ندارند با کلماتی توصیف می‌شوند که نشان‌دهنده نامطلوبی آن‌ها از دید دیگران است مانند خاله‌قزی دسته دیزی؛ و برعکس، زنانی که محبوب‌اند با واژه‌هایی که مفهوم تحبیب را در خود دارند توصیف می‌شوند. زیبایی مطلوب و مقبول است و برعکس آن نیز هست

و این استعاره [زیباتر خوبتر است] را القا می‌کند. پژوهش حاضر در سطح شناسایی و شناخت استعاره‌های مفهومی زنان صورت پذیرفت. استعاره‌های مفهومی ارتباطی تنگاتنگ با فرهنگ جوامع دارند که خود را در لایه‌های مختلف زبان و ادبیات عامیانه مردمان آن جامعه، در اینجا اصطلاحات عامیانه، نشان می‌دهند. بدین جهت انجام پژوهش‌های بیشتر در زمینه فرهنگی و کارکرد استعاره‌های مفهومی در این سطح به شناخت بهتر استعاره‌های مفهومی زنان در زبان فارسی کمک می‌کند.

پی‌نوشت‌ها

1. Lakoff, G.
2. Johnson, M.
3. Zoltan Kövecses
4. Turner
5. Gibbs R.
6. Holland D.
7. Ortony A.
8. Wierzbicka A.
9. Rakova M.
10. Haser V.
11. Bratić V.
12. Stamatović M. V.
13. Hiraga M. K.
14. Escalera López H.
15. Takada M.
16. Tomović-Šundić S.
17. Gvozdenović K.
18. Ijaz T.
19. Yousaf M.
20. Ahuja A.
21. Pérez-Hernández L.
22. Shokym G. T.
23. Reddy M.
24. Conduit metaphor
25. figurative language

ارزیابی استعاره‌های مفهومی زنان در اصطلاحات... نگار ولی‌پور و همکار

26. locus
27. Time is money
28. you're wasting my time
29. this gadget will save you hours
30. you need to budget your time
31. systematic
32. constituent element
33. correspondence
34. mapping
35. name of mapping
36. life Is journey
37. concrete
38. abstract
39. ontological
40. cognitive function
41. orientational
42. structural
43. image-metaphors
44. mega metaphor
45. systematic correlations
46. entity
47. spatial structure
48. non-spatial concept
49. arbitrary
50. coherence metaphors
51. projection

منابع

آرمان، ع.، علوی مقدم، م.، تسنیمی، ع.، الیاسی، م. (۱۳۹۸). نگاشت‌های استعاره‌های حیوانات در ضرب‌المثل‌های برآمده از متون ادب فارسی. *فرهنگ و ادبیات عامه*، ۷ (۲۶)، ۲۰۷-۲۴۰.

اسدی، ع.، رزمگیر، م.، و شوهانی، ع. (۱۳۹۷). بررسی کاربرد نظریه استعاره مفهومی در تعیین سبک نوشتار زنانه؛ مطالعه موردی چهار رمان سووشون، پرندۀ من، دالان بهشت و ای کاش پل سرخ نبود. *پژوهش‌های ادبی*، ۶۲، ۹-۳۲.

- اصغری، ش.، گلفام، ا.، و فرازنده‌پور، ف. (۱۳۹۹). استعاره مفومی زن در ادبیات داستانی دهه هشتاد براساس رویکرد تحلیل انتقادی استعاره. *زبان‌شناسی اجتماعی*، ۲(۱۰)، ۳۷-۴۸.
- افراشی، آ. (۱۳۹۵). *مبانی معناشناسی شناختی*. تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.
- افراشی، آ. (۱۳۹۷). *استعاره و شناخت*. تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.
- انوری، ح. (۱۳۹۹). *فرهنگ روز سخن*. تهران: سخن.
- انوری، ح. (۱۳۹۸). *فرهنگ کنایات سخن (دو جلدی)*. تهران: سخن.
- بیچرانلو، ع.، و یوالی، ز. (۱۴۰۰). تصویرسازی زنان عامه از زن در اینستاگرام فارسی از طریق استعاره‌های مفومی. *زن در فرهنگ و هنر*، ۳، ۳۴۱-۳۶۳.
- حاج هاشمی ورنوسفادزانی، س.، و رفیعی، ع. (۱۳۹۶). بررسی اصطلاحات عامیانه تحصیلی دانشجویان اصفهان از نظر ساخت‌واژی و معنایی. *فرهنگ و ادبیات عامه*، ۵(۱۳)، ۱-۲۵.
- سمائی، م. (۱۳۹۷). *فرهنگ لغات زبان مخفی (ویرایش دوم)*. تهران: نشر مرکز.
- شاملو، ا. (۱۳۷۷). *کتاب کوچه جلد اول، حرف آ*. تهران: مازیار.
- شاملو، ا. (۱۳۷۸). *کتاب کوچه، جلد سوم، حرف الف، دفتر دوم*. تهران: مازیار.
- شاملو، ا. (۱۳۷۸). *کتاب کوچه، جلد دوم حرف الف، دفتر اول*. تهران: مازیار.
- صفوی، ک. (۱۳۹۸). *استعاره*. تهران: علمی.
- غیاثی، ج.، اروجی، م.، و رهبر، ب. (۱۳۹۸). بررسی سبک استعارات جهتی در کتاب رؤیاهای پدرم براساس نظریه استعاره معاصر. *سبک‌شناسی نظم و نثر فارسی (بهار/دب)*، ۱، ۲۳-۳۹.
- قاسمی، ز. (۱۳۹۴). بررسی استعاره‌های مفومی زن در شعرهای فروغ فرخزاد. *دُر دری (ادبیات غنایی، عرفانی)*، ۱۶، ۲۵-۳۶.
- لیکاف، ج.، و جانسون، م. (۱۹۸۰). *استعاره‌هایی که باور داریم*. ترجمه ر. گندمکار (۱۳۹۶). تهران: علمی.
- نجفی، ا. (۱۳۹۹). *فرهنگ فارسی عامیانه*. تهران: نیلوفر.
- هاشمی، ز. (۱۳۸۹). نظریه استعاره مفومی از دیدگاه لیکاف و جانسون. *ادب‌پژوهی*، ۱۲، ۱۱۹-۱۳۹.

Reference:

- Afrashi, A. (2016). *Introducing cognitive semantics*. Publications of the Institute for Humanities and Cultural Studies. [In Persian]
- Afrashi, A. (2018). *Metaphor and cognition*. Publications of Institute for Humanities and Cultural Studies. [In Persian]
- Ahmed, U. (2018). Metaphor in the construction of gender in media discourse: analysis of metaphors used to describe women in Nigerian newspapers. *International Journal of Gender and Women's Studies*, 6(1), 88-99.
- Ahuja, A., Techacharoenrungrueang, S., & Luksaneeyanawin, S. (2017). Metaphors of womanhood in the literary works of contemporary Indian writers. *Cognitive Linguistic Studies*, 4(1), 131-158.
- Alireza, A., Alavi Moghaddam, M., Tasnimi, A., & Elyasi, M. (2019). The metaphoric mappings of animal in proverbs extracted from Persian texts. *CFL*, 7(26), 207-240. [In Persian]
- Asadi, A., Razmir, M., & Sobhani, A. (2019). Survey of the use of conceptual metaphor theory in determining women's writing style. *Journal of Literary Research*, 15(62), 9-32. [In Persian]
- Asghari, Sh., Golfam, A., & Farazandehpour, F. (2020). Conceptual metaphor of women in the fictional literature of the eighties based on the critical metaphor analysis approach. *Journal of Sociolinguistics*, 3(1), 37-48. [In Persian]
- Bicharanlou, A., & Bavali, Z. (2021). Depiction of ordinary women of "Femininity" through conceptual metaphors on Farsi Instagram. *Journal of Woman in Culture and Arts*, 13(3), 341-364. [In Persian]
- Bratić, V., & Vuković Stamatović, M. (2017). Commodification of women through conceptual metaphors: the metaphor woman as a car in the Western Balkans. *G & L Equinox Publishing*, 11(1), 51-76.
- Carrol, G., Littlemore, J., & Dowens, M. G. (2018). Of false friends and familiar foes: comparing native and non-native understanding of figurative phrases. *Lingua*, 204, 21-44.
- Escalera López, H. (2018). *Roaring women: A multimodal critical discourse analysis of the conceptual metaphor of women as an animal in songs*. PhD Dissertation, Universidad de Velladolid.
- Ghasemi, Z. (2015). Investigating feminine conceptual metaphors in Forough Farrokhzad's poetry. *Journal of Studies in Lyrical Language and Literature*, 16(5), 25-36. [In Persian]

- Ghiassi, J., Oroji, M., & Rahbar, B. (2020). The investigation of orientational metaphors in "Dreams from my Father". *Journal Of Stylistic Of Persian Poem and Prose (Bahar-e-Adab)*, 13(8), 23-39. [In Persian]
- Hajhashemi S., & Rafiei A. (2017). Analyzing academic slang expressions used by University students in Isfahan: A morpho-semantic approach. *CFL*, 5(13), 1-25. [In Persian]
- Hashemi, Z. (2010). Conceptual metaphor theory as proposed by Lakoff and Johnson. *Journal of Literary Studies*, 4(12), 119-140. [In Persian]
- Hines, C. (1999). Rebaking the pie: The woman as dessert metaphor. In *Reinventing identities: The gendered self in discourse*, 145-162.
- Hiraga, M. (1991). Metaphors Japanese women live by. *Working Papers on Language, Gender and Sexism*, 1(1), 38-57.
- Ijaz, T., & Yousaf, M. (2019). Conceptual metaphors for women in literary canvas: a study of Hamid's Moth smoke. *Journal of Gender and Social Issues*, 18(1), 1-19.
- Kövecses, Z. (2010). *Metaphor: A practical introduction*. (2nd Ed.). Oxford university press.
- Lakoff, G. (1993). The contemporary theory of metaphor. In *Metaphor and Thought*, 2nd ed. (pp. 202-251). Cambridge University Press.
- Lakoff, G. J., & Johnson, M. (2003). *Metaphors we live by*. University of Chicago Press.
- Lakoff, G. J., & Turner, M. (1989). *More than cool reason. A field guide to poetic metaphor*. The University of Chicago Press.
- Lakoff, G., & Johnson, M. (1980). Conceptual metaphor in everyday language. *Journal of Philosophy*, 77, 453-486.
- Lakoff, G., & Johnson, M. (1980). *Metaphors we live by*. The University of Chicago Press.
- Montenegro S., & Montenegro K. (2020). Conceptual metaphors in political discourse: state is woman – Woman is construction. In *The Asian Conference on Language 2020: Official Conference Proceedings*.
- Najafi, A. (2020). *Dictionary of colloquial Persian*. Niloofar Publications. [In Persian]
- Pérez-Hernández, L. (2016). A cross-cultural gender analysis of the pragmatic functions of conceptual metaphor in Spanish and English newspapers. *Text & Talk*, 36(5), 541-563.

- Rodríguez, Irene L. (2007). The Representation of women in teenage and women's magazines: recurring metaphors in English. *Estudios Ingleses de la Universidad Complutense*, 15, 15-42.
- Safavi, K. (2019). *Metaphor*. Elmi Publishing Company. [In Persian]
- Samaei, M. (2018). *Dictionary of Kant language*. Madreseh Publications. [In Persian]
- Shamloo, A. (1998). *Ketâb-e Kucheh*. (1st vol.). Mazyar Publication. [In Persian]
- Shamloo, A. (1999). *Ketâb-e Kucheh*. (2nd. vol.). Mazyar Publication. [In Persian]
- Shamloo, A. (1999). *Ketâb-e Kucheh*. (3rd. vol.). Mazyar Publication. [In Persian]
- Shokym, T., G., Zhumasheva, K., B., Khassanov, G., K., Azhgaliyev, M., K., Sultangaliyeva, R., B., Ramanova, A., A., & Gabdesheva, A., E. (2022). Images of men and women in the mirror of gender metaphors. *Eurasian Journal of Applied Linguistics*, 8(2), 272-282.
- Takada, M., Shinohara, K., Morizumi, F., & Sato, M. (2000). A study of metaphorical mapping involving socio-cultural values: how woman is conceptualized in Japanese. In *Proceedings of the 14th Pacific Asia Conference on Language, Information and Computation* (pp. 301-312).
- Tomović-Šundić, S., & Gvozdenović, K. (2020). Conceptual metaphors in political discourse: A state is a woman; A woman is a construction. In *The Asian Conference on Language 2020 Official Conference Proceedings*.
- Turpin, E. (2007). A critical study of the female animals' conceptual metaphor, In *Trabajo fin de grado*, vol.1. University of Murcia.
- Zheng, M. (2017). *A conceptual metaphor account of word composition: potentiality of "light" in English and Chinese*. Cambridge Scholars Publishing.